

Filters bij landschapsfotografie

Een ietwat doorwinterde landschapsfotograaf is een groot deel van zijn of haar tijd, en misschien wel van zijn of haar leven, op zoek naar het juiste licht. Dat licht geeft een foto immers kleur, diepte en vooral ook sfeer. Een sterke foto is zelden een toevalstreffer, maar eerder het resultaat van meerdere pogingen en lang wachten op de perfecte zonsop- of ondergang. De grootste uitdaging echter is niet het fotograferen bij het beste licht, maar datzelfde licht onder controle te krijgen. Elke fotograaf herinnert zich ongetwijfeld nog die begindagen wanneer het enthousiasme in het veld snel bekoeld werd bij het thuiskomen, bij het detecteren van een fout belichte foto. Had je de lucht goed belicht, was plots alle detail en kleur uit de voorgrond verdwenen. Ook de omgekeerde situatie is de doorsnee fotograaf niet onbekend: de voorgrond werd goed belicht, maar de lucht en de wolken werden één groot detailloos wit vlak, waardoor het resultaat in niets meer op die prachtige zonsopgang leek.

Wanneer we naar een landschap kijken hebben onze ogen geen enkel probleem om het enorme contrastverschil tussen de felle lucht en een donkere voorgrond waar te nemen. Een camera heeft die beperkingen echter wel, waardoor we bij contrastrijke scènes vaak detail in de lichte en de donkere partijen verliezen, omdat de camera er niet in slaagt ze beide goed weer te geven. In dergelijke situaties zijn filters van essentieel belang. Grijsverloopfilters helpen je namelijk de beperkingen in het contrastbereik van de camera te omzeilen en zo toch een perfect belichte foto af te leveren. Het gebruik van filters brengt vaak negatieve connotaties met zich mee; gefilterde foto's worden meer dan eens gelijkgesteld met gemanipuleerde beelden, onnatuurlijke kleuren of rare effecten. Deze veralgemeningen komen echter voort uit onwetendheid en geven een fout beeld van de mogelijkheden die filters bieden. De meeste filters veranderen helemaal niets aan het beeld dat we met onze ogen waarnemen: ze helpen ons daarentegen het landschap te fotograferen zoals het was, door de beperkingen van de camera aan te vullen. Filters kunnen immers van een zwakke foto nooit een prachtplaatje maken: het licht, de compositie en de omstandigheden moeten nog steeds perfect zijn. Daarnaast compenseren filters evenmin hard of slecht licht; wie sfeer, gevoel en kleur in zijn/haar foto's wil, zal nog steeds vroeg uit de veren moeten om dat unieke ochtendlicht op de gevoelige plaat te kunnen vastleggen.

Filtersystemen

We onderscheiden twee soorten filtersystemen: schroeffilters en schuiffilters. Hieronder lijst ik eerst de voor- en nadelen van beide systemen op, waarna ik duidelijk maak waarom mijn voorkeur uitgaat naar het tweede type.

Schroeffilters hebben een ronde vorm, bestaan uit glas en worden met behulp van een schroefdraad vooraan op de lens gemonteerd. Doordat de filtermaat afhangt van de lensdiameter, heb je steeds meerdere filters nodig. Schroeffilters zijn minder flexibel in gebruik omdat ze steeds op een vaste positie voor de lens zitten. In het geval van een grijsverloopfilter kan de overgang tussen het donkere en het lichte deel niet vrij bepaald worden, waardoor deze filters de fotograaf in compositie en creativiteit beperken.

Het combineren van meerdere schroeffilters is mogelijk, maar moeilijk: de kans op vignettering stijgt aanzienlijk bij het combineren van verschillende types filters. De filters zijn echter wel een stuk

goedkoper dan de schuiffilters, waardoor ze voor veel fotografen de eerste keuze zijn in de kennismaking met het gebruik van filters.

Figuur 1: Filter die voor de lens wordt geschroefd.

Het tweede type, de schuiffilters, dienen met behulp van een filterhouder en een adapterring op de lens bevestigd te worden. Deze filters zijn een stuk veelzijdiger, doordat meerdere filters gemakkelijk gecombineerd kunnen worden. De kans op vignettering is dan ook veel kleiner. Doordat deze filters in een filterhouder geplaatst worden, kan de overgang tussen licht en donker (cf. de horizon) minutieus bepaald worden. Een schuiffiltersysteem is niet goedkoop, maar met behulp van adapterringen met de diameter van de lens kunnen de filters wel voor elke lens gebruikt worden en blijft het dus bij één investering.

Figuur 2: Filters worden met filterhouder en adapterring voor de camera gezet (©LEE Filters).

Figuur 3: De positie van de filter ten opzichte van de lens kan vrij bepaald worden (©LEE Filters).

We zetten de voor- en nadelen van beide systemen nog even naast elkaar:

Schroeffilters	Insteekfilters
<ul style="list-style-type: none"> • Gemaakt van glas en dus minder krasgevoelig. • Vaak heeft men verschillende filters nodig naargelang van de diameter van elke lens. • Vignettering treedt sneller op, zeker wanneer je meerdere filters tegelijk wilt gebruiken. • Minder flexibel in gebruik; de overgang van een grijsverloopfilter zit steeds in het midden en bepaalt dus vaak de compositie. • Lagere prijsklasse. 	<ul style="list-style-type: none"> • Meestal gemaakt van plastic en dus gevoeliger voor krassen en breuk. • Eén filterset volstaat en kan via adapterringen voor alle lenzen worden gebruikt. • Weinig of geen vignettering. • Flexibel in gebruik. Je kunt de filter perfect positioneren naar gelang de compositie. • Meer geschikt voor moeilijkere lichtomstandigheden, waar slim positioneren van verschillende filters mogelijk is. • Hogere prijsklasse.

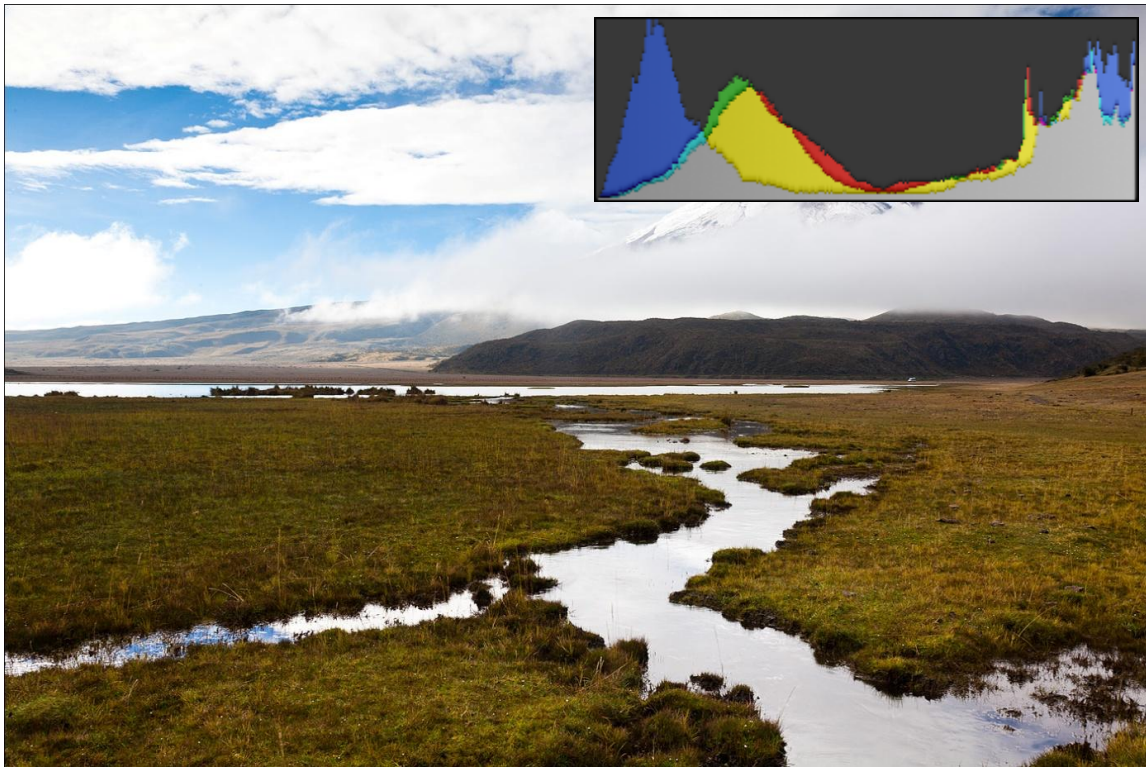
Types filters

Naast de twee types systemen, bestaan er ook verschillende soorten filters. Ik selecteerde drie types die ik persoonlijk zinvol acht voor een landschapsfotograaf: de grijsverloopfilter, de grijsfilter en de polarisatiefilter.

Grijsverloopfilters

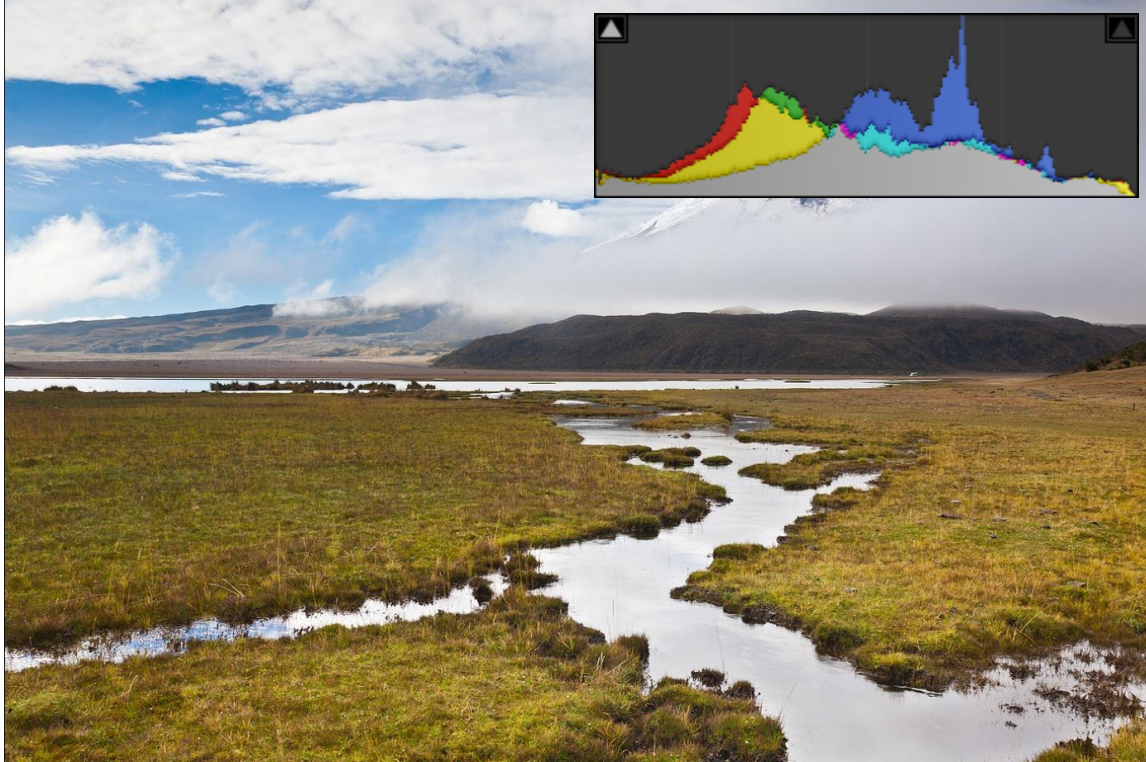
Grijsverloopfilters of 'Graduated Neutral Density Filters' zijn de filters die bij landschapsfotografie ongetwijfeld het vaakst gebruikt worden. Door de beperkingen in het contrastbereik van de camera zijn ze vaak noodzakelijk om het landschap op een correcte manier te kunnen fotograferen.

Een grijsverloopfilter bestaat steeds uit een licht en een donker gedeelte, waarbij het donkere gedeelte in de meeste gevallen voor de lucht gepositioneerd wordt. Dit reduceert het licht dat op de sensor valt en verkleint het contrastverschil tussen de lucht en de voorgrond. Deze **ingrijpen** resulteren in meer detail in de lucht en de voorgrond.

Canon EOS 5D Mark II, 32mm, F16, ¼ sec, ISO-100

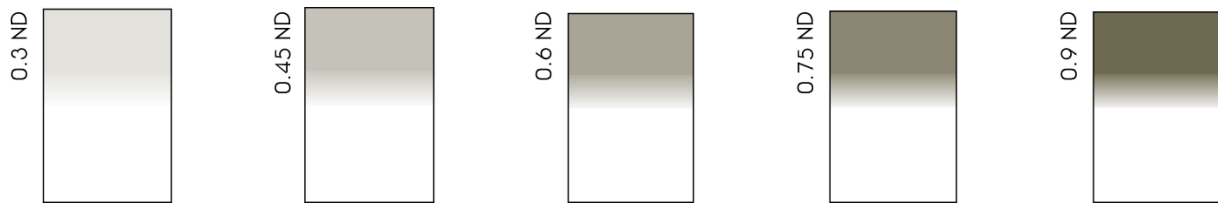
Figuur 4: Foto waarbij het contrastverschil te groot is: delen van de lucht zijn uitgebrand en de voorgrond is vrij donker geworden. De problemen met de belichting zijn ook zichtbaar in het histogram dat raakt aan de rechterkant.

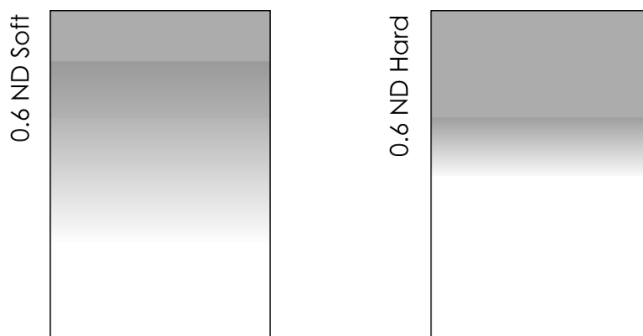
Canon EOS 5D Mark II, 32mm, F16, ½ sec, ISO-100

Figuur 5: Dezelfde foto gecombineerd met een 1 stop grijsverloopfilter met harde verloop: het detail in de lucht wordt behouden en de voorgrond licht op. Het contrastbereik valt nu ook perfect binnen de grenzen van het histogram.

Grijsverloopfilters bestaan in verschillende sterktes die doorgaans 1, 2 of 3 stops licht tegen houden. Daarnaast kunnen verschillende filters gecombineerd worden om zo nog meer licht te filteren. De filters zijn beschikbaar met een “zachte” of een “harde” overgang tussen het donkere en het lichte gedeelte.

Figuur 6: Verschillende sterktes grijsverloopfilters (©LEE Filters).

Figuur 7: Grijsverloopfilters met zachte en harde overgang naast elkaar (©LEE Filters).

Wanneer een filter met een harde en wanneer één met een zachte filter te gebruiken, wordt vaak bepaald door de situatie, maar ook de ervaring van de fotograaf speelt een belangrijke rol. We zetten de voor- en nadelen van beide types op een rij:

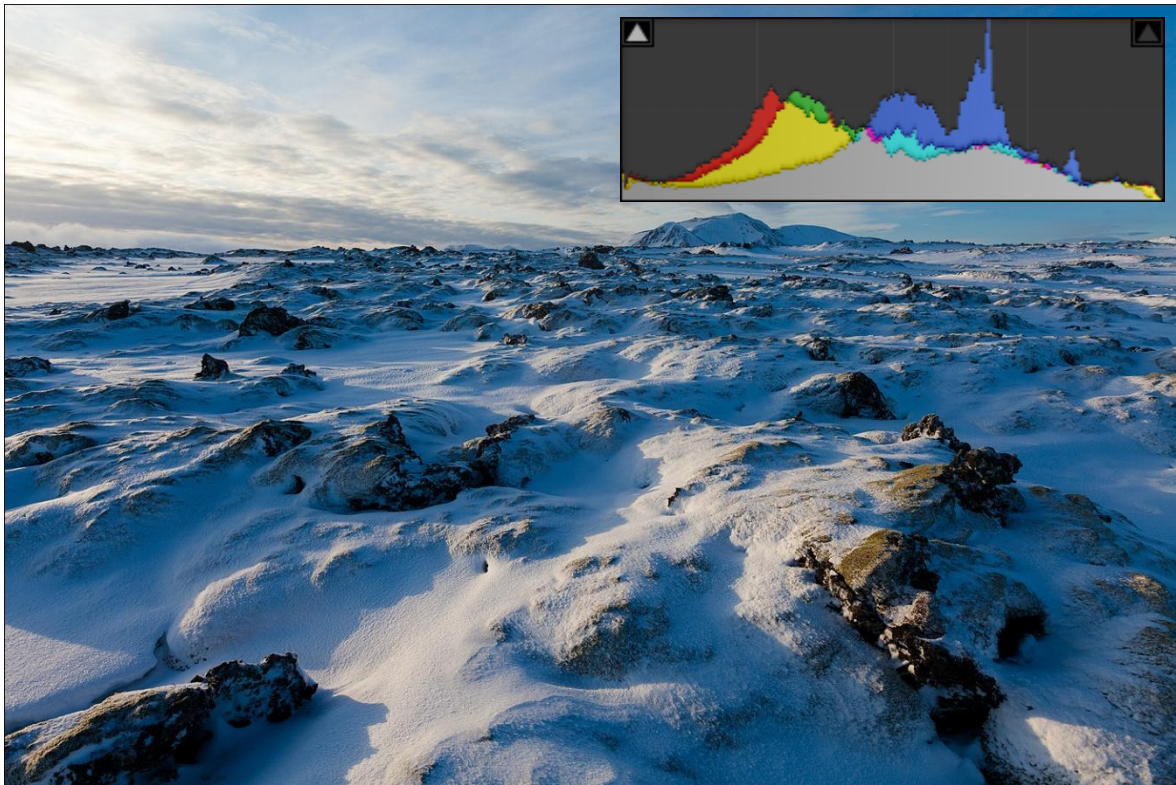
Filters met een zachte overgang	Filters met een harde overgang
<ul style="list-style-type: none"> + Gebruiksvriendelijk: de filters zijn doorgaans iets gemakkelijker te positioneren en omwille van de zachte overgang vallen fout gepositioneerde filters minder snel op. + Vaker te gebruiken in situaties waar objecten (bv. bomen) boven de horizon uitsteken. – Omwille van de zachte overgang filteren deze filters naar het midden toe minder licht. Dit is vooral problematisch bij het fotograferen van zonsop- en ondergangen, waar het licht in het midden net het sterkst is. – Door de geleidelijke overgang krijgen de foto’s vaak een ongelijke verkleuring in de lucht. 	<ul style="list-style-type: none"> + Filteren zowel bovenaan als in het midden evenveel; de lucht is bijgevolg mooi egaal gekleurd. + Wanneer deze filters perfect gepositioneerd zijn en de overgang tussen licht en donker correct verborgen wordt, dan oogt het resultaat meestal natuurlijker. – Moeilijker in gebruik: de filters moeten perfect gepositioneerd worden, om opvallende fouten bij de overgang tussen licht en donker te vermijden. – Minder bruikbaar wanneer meer filtratie nodig is en wanneer er objecten boven de horizon uitsteken. Beter geschikt voor landschappen met een rechte horizon .

De voor- en nadelen van beide types in acht genomen, raad ik de beginnende fotograaf de gebruiksvriendelijke grijsverloopfilters met een zachte overgang aan. Voor de meer ervaren fotograaf zullen echter, door de beperkingen van de filters met zachte overgang, ook filters met een harde overgang onontbeerlijk worden. Bij deze laatste oogt het resultaat, indien ze goed worden gebruikt, vaak ook natuurlijker dan bij filters met zachte overgang. Idealiter beschikt een fotograaf dus over beide types, om zo iedere situatie de baas te kunnen.

Het is uiteraard nooit de bedoeling dat de kijker merkt dat er filters gebruikt werden: grijsverloopfilters moeten nauwkeurig gepositioneerd worden om geen sporen na te laten. Daarbij kan het indrukken van de “scherptediepte preview knop” of de “live view” toets uitstekend helpen. Daarnaast dient ook de hoeveelheid filtratie correct bepaald te worden. Dit kan op twee manieren. Ten eerste kan met behulp van een spotmeter bepaald worden hoeveel “stops” lichtverschil er tussen het lichtste en het donkerste gedeelte van de foto zit. Deze methode is zeer precies, maar vaak erg omslachtig. Ten tweede kan de filtratie bepaald worden aan de hand van het histogram. Deze methode vereist echter enige ervaring: door het nemen van een “test” foto en het raadplegen van het histogram kan meestal snel bepaald worden hoeveel filtratie nodig is. Telkens wanneer een filter voor de lens geplaatst wordt, wordt opnieuw een “test” foto gemaakt, waarvan het histogram gecontroleerd dient te worden tot de belichting goed zit. Start hierbij best met de minst sterke filter, om zo de hoeveelheid filtratie langzaam op te bouwen.

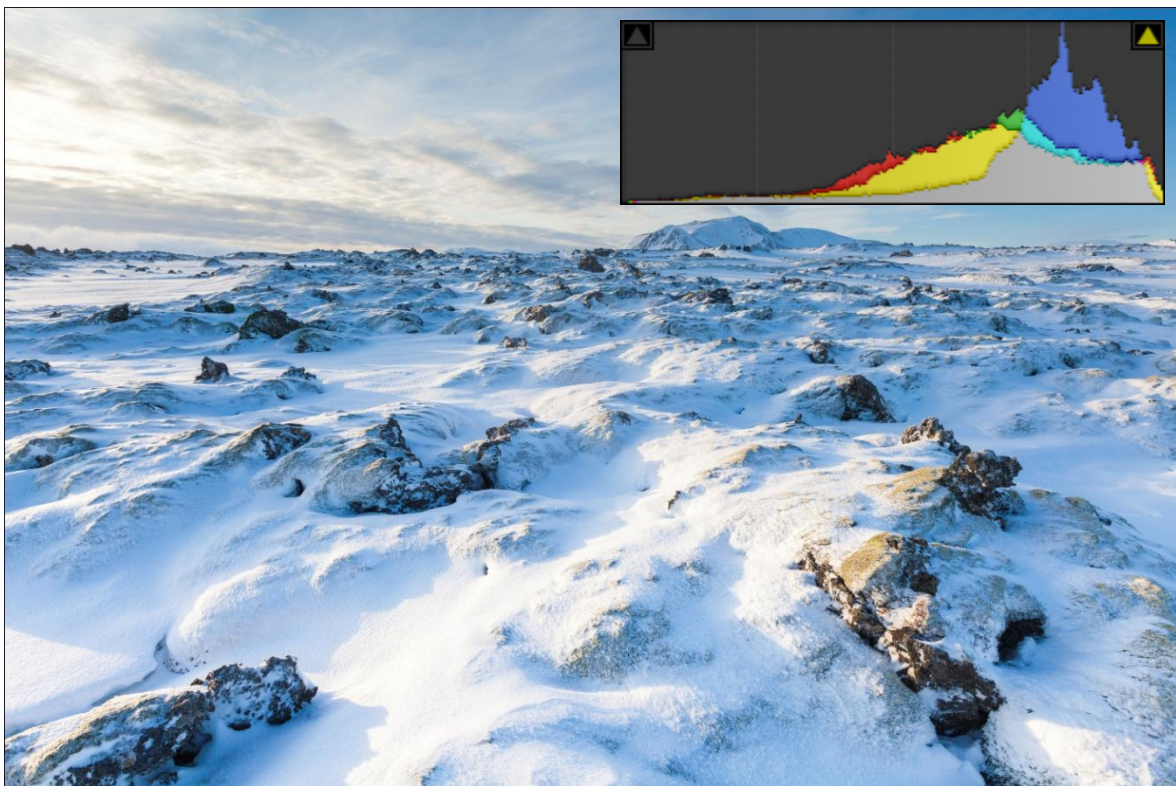
Als ervaren fotograaf haal ik zelf steeds veel voldoening uit het correct belichten van foto's in het veld met behulp van filters. Het blijft een hele uitdaging om alles op dat ene moment perfect op elkaar af te stemmen. Toch bestaan er ook digitale technieken zoals exposure blending en HDR om het contrastbereik achteraf onder controle te krijgen. Deze technieken vormen in moeilijke situaties een mooie aanvulling op het gebruik van filters.

Sinds Lightroom 2 bestaan er bovendien digitale grijsverloopfilters. Deze kunnen onder meer de belichting, het contrast, de saturatie en de helderheid van de lucht of voorgrond wijzigen en zo “echte” grijsverloopfilters gedeeltelijk vervangen. Wanneer echter de lucht teveel uitgebeten is, dan kan het aanpassen van de belichting via een digitale grijsverloopfilter of het herstel van de hooglichten nooit tot een mooi en natuurlijk resultaat leiden. Hetzelfde geldt wanneer de voorgrond teveel opgelicht zou moeten worden. De digitale grijsverloopfilters gebruik ik persoonlijk als een aanvulling op grijsverloopfilters om bij sommige foto's de lucht nog iets donkerder te maken of wolken nog iets meer te laten spreken.

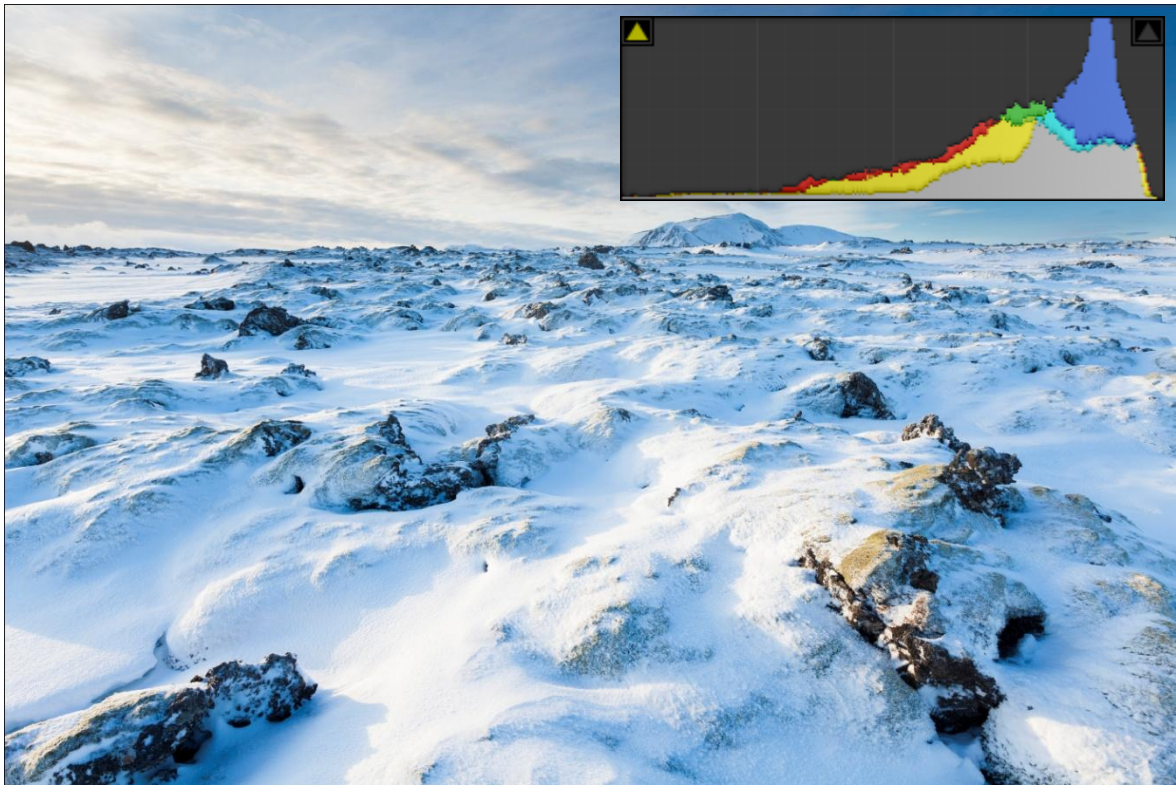
Canon EOS 5D Mark II, 19mm, F13, 1/60 sec, ISO-100

Figuur 8: Foto van een sneeuwlandschap gefotografeerd zonder grijsverloopfilters. Hoewel de sneeuw onderbelicht is, kan de voorgrond achteraf in Lightroom opgelicht worden met behulp van een digitale grijsverloopfilter.

Canon EOS 5D Mark II, 19mm, F13, 1/15 sec, ISO-100

Figuur 9: Dezelfde foto als bij figuur 8, waarbij de voorgrond werd opgelicht in Lightroom met behulp van een digitale grijsverloopfilter. Er werd tevens een kleine correctie in de hooglichten aangebracht.

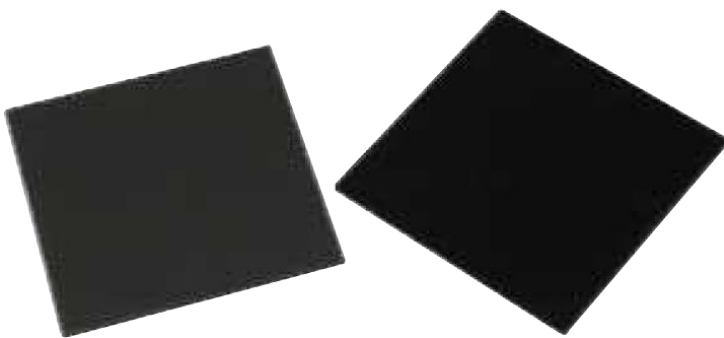

Canon EOS 5D Mark II, 19mm, F13, 1/60 sec, ISO-100

Figuur 10: Dezelfde foto, maar deze keer gefotografeerd met een 2-stops harde grijsverloopfilter. Het eindresultaat is vergelijkbaar met foto 9.

Grijsfilters

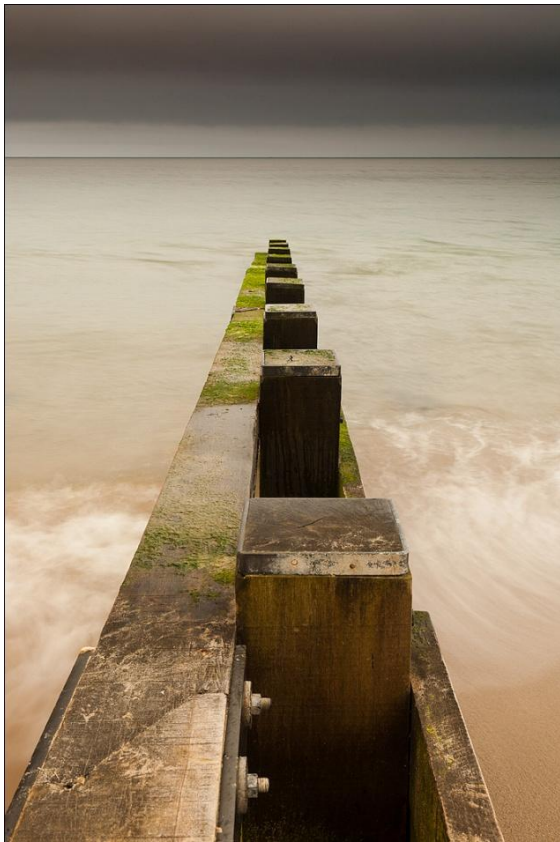
In tegenstelling tot grijsverloopfilters zijn grijsfilters helemaal donker. Hun functie is dan ook een stuk eenvoudiger: deze filters houden enkel algemeen licht tegen. In de praktijk worden deze filters bij landschapsfotografie vooral gebruikt om een langere sluitertijd te halen, bij het fotograferen van bepaalde effecten op stromend water of om een golfslag te creëren. In uitzonderlijke situaties worden ze ook gebruikt om met minder scherptediepte te kunnen fotograferen.

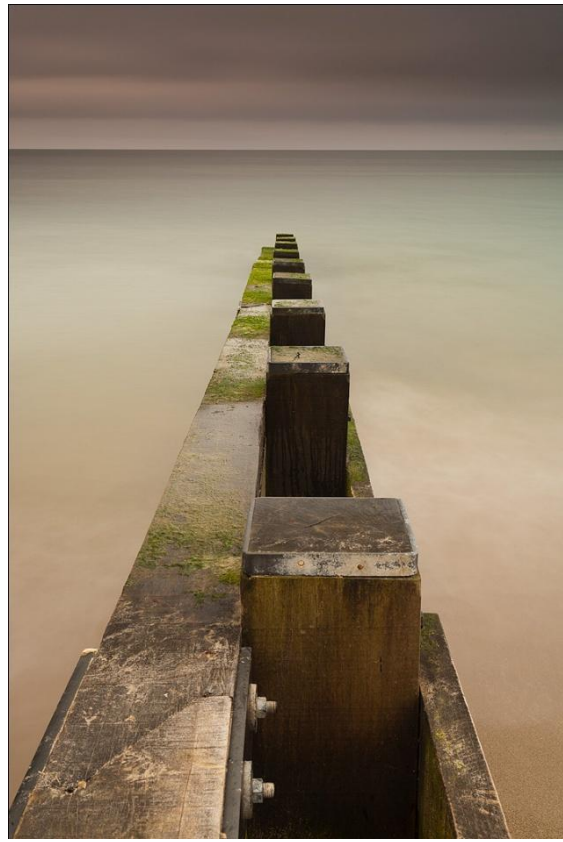
Figuur 11: Een grijsfilter of neutral density filter (©LEE Filters).

Net als grijsverloopfilters bestaan deze filters in verschillende sterktes die meer of minder licht filteren. De sterkte van de filter hangt af van persoonlijke smaak en de situatie, maar uit ervaring weet ik dat het vaak beter is een filter te kiezen die wat meer filtert, zodat de diafragma- of ISO-waarde nog te allen tijde gewijzigd kan worden wanneer de sluitertijd te lang dreigt te worden. Het omgekeerde proces is namelijk niet altijd meer mogelijk.

Van dit type filters bestaan ook speciale versies die tot 10 stops licht filteren. Deze filters zijn echter vrij complex in gebruik, omdat de belichting dan vaak volledig manueel moet gebeuren in de bulb-stand. Bovendien zijn deze filters slechts in een beperkt aantal situaties bruikbaar.

Canon EOS 5D, 40mm, F16, 1.3 sec, ISO-100

Canon EOS 5D, 40mm, F16, 25 sec, ISO-50

Figuur 12: Een foto met en zonder grijsfilter. Door gebruik te maken van een 3-stops grijsverloopfilter is het water in de tweede foto mooi vlak geworden.

Polarisatiefilter

Het laatste type, de polarisatiefilter, laat enkel licht door als het in een bepaalde richting gepolariseerd wordt. Hoewel er zowel lineaire als circulaire polarisatiefilters bestaan, neem ik hier enkel circulaire filters in beschouwing, omdat bij de lineaire polarisatiefilters de kans op foute lichtmetingen of problemen met de autofocus verhoogt.

Polarisatiefilters worden vooral gebruikt om reflecties “weg te werken”, waardoor deze gedeeltelijk of volledig verdwijnen. Daarnaast kan een polarisatiefilter ook contrasten verhogen: in een contrastrijkere blauwe lucht zullen de wolken beter geaccentueerd worden.

Figuur 13: Een polarisatiefilter met filterhouder (©LEE Filters).

Om het gewenste effect te bereiken dient aan de filter gedraaid te worden, waardoor het beeld meer of minder gepolariseerd wordt. Het beste effect wordt bereikt wanneer de zon zich op 90° ten opzichte van de filter bevindt.

Een polarisatiefilter heeft echter ook minder gekende voordelen. Zo zijn ze uitermate geschikt om reflecties van bladeren of vochtige onderwerpen weg te werken, waardoor de kleuren gesatureerder zullen overkomen. Daarnaast kan een polarisatiefilter ook bij heiligheid soelaas bieden en de contrasten bevorderen.

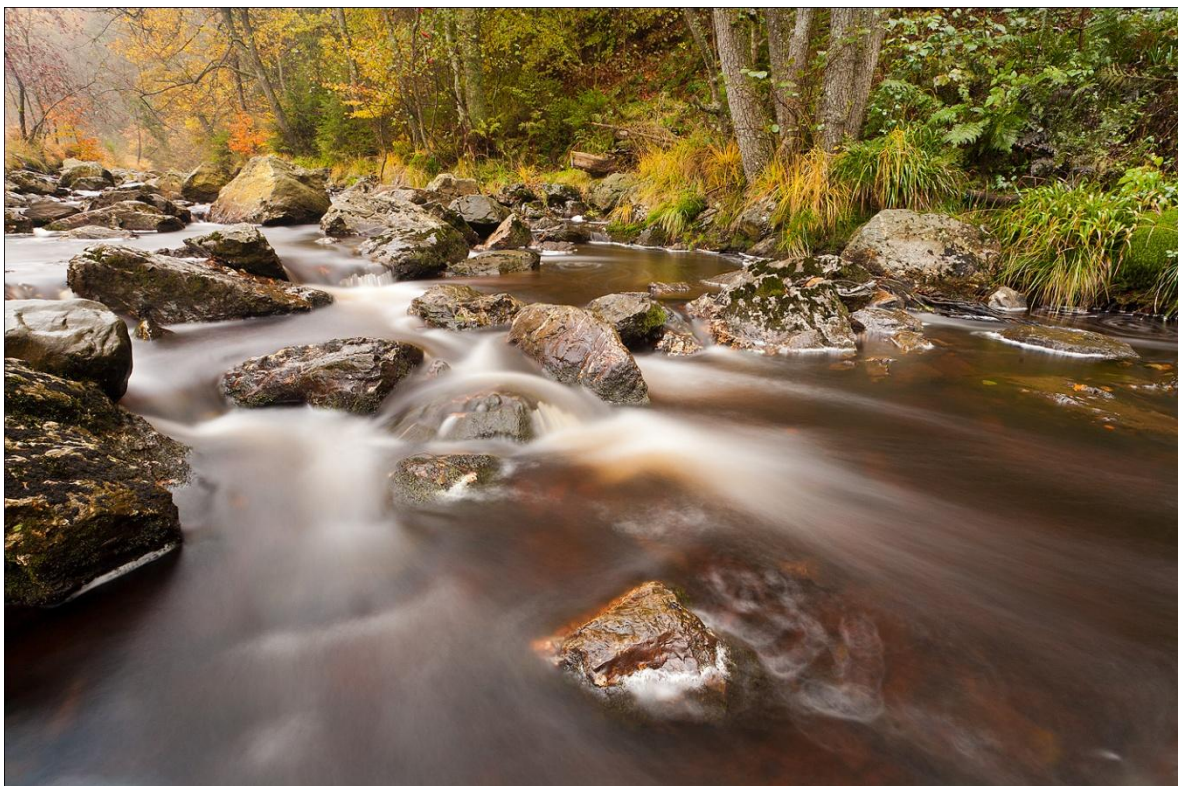
In tegenstelling tot de bekende UV- en beschermingsfilters moet een polarisatiefilter niet continu voor de lens zitten, maar enkel wanneer de situatie er zich toe leent. Ook bij macro- en vogelfotografie komen de filters niet echt van pas.

Let bij het gebruik van polarisatiefilters ook steeds op voor overpolarisatie, waarbij de lucht volledig zwart dreigt te worden of alle schaduwen in de foto geblokkeerd worden.

Canon EOS 5D, 17mm, F14, 15 sec, ISO-100

Figuur 14: Foto van een herfstlandschap zonder polarisatiefilter. Let op de reflectie op de rotsen, het wateroppervlak en de bladeren in de linkerbovenhoek.

Canon EOS 5D, 17mm, F14, 30 sec, ISO-200

Figuur 15: Dezelfde foto maar nu met polarisatiefilter. De reflectie vanop de stenen en het wateroppervlak is sterk verminderd. Ook de reflectie van de bladeren valt weg, waardoor hun kleuren gesatureerder overkomen.

Voorbeelden

Canon EOS 5D Mark II, 20mm, F11, 6 sec, ISO-200

Figuur 16: Bij deze foto werd een 1,5 stops harde grijsverloopfilter gebruikt om de belichting tussen lucht en voorgrond in balans te brengen.

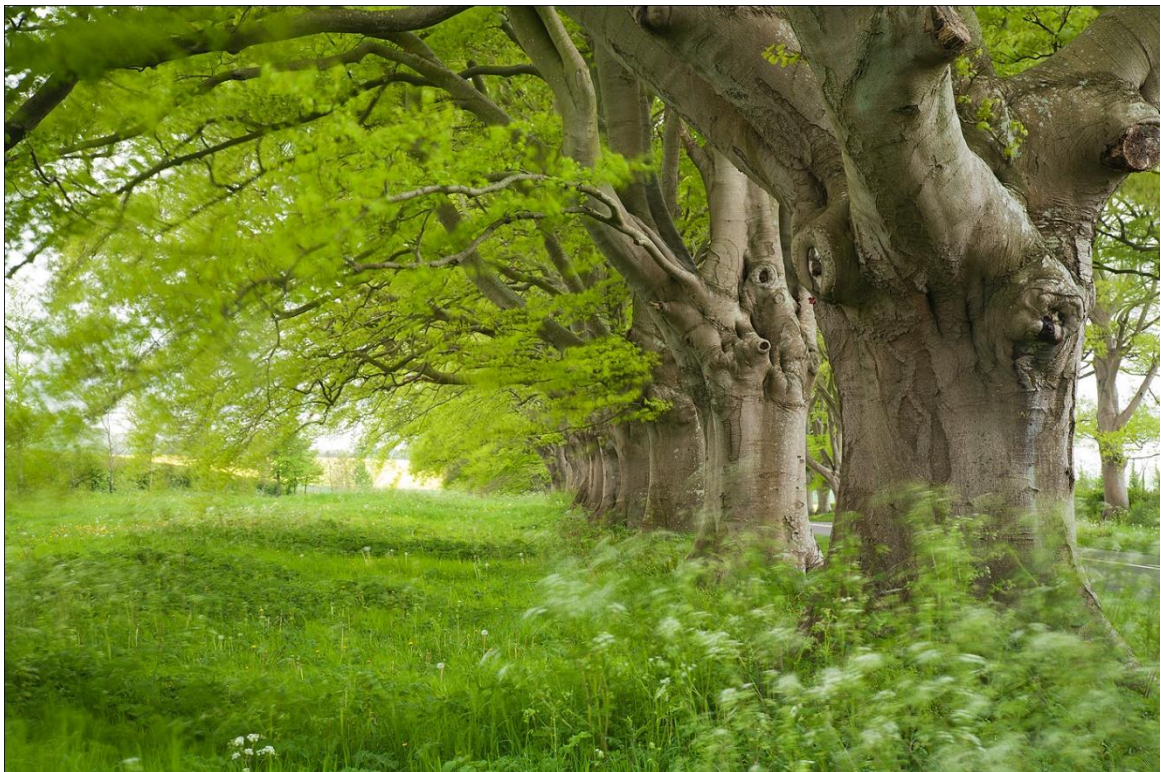
Canon EOS 5D Mark II, 32mm, F14, 1/6 sec, ISO-100

Figuur 17: Om het enorme contrastverschil in deze foto te kunnen beheersen was een combinatie van een 2 en een 3 stops zachte grijsverloopfilter nodig.

Canon EOS 40D, 23mm, F16, 1/13 sec, ISO-200

Figuur 18: Hoewel voor deze foto geen filtratie nodig was, werd een 1-stop zachte grijsverloopfilter gebruikt om de donkere onweerswolken te accentueren.

Canon EOS 5D, 70mm, F16, 15 sec, ISO-50

Figuur 19: Een 3-stops grijsfilter werd gebruikt om een langere sluitertijd te creëren en zodoende de beweging in het gras en het gebladerte te visualiseren.

Canon EOS 5D Mark II, 26mm, F11, 90 sec, ISO-200

Figuur 20: Een 10-stops grijsfilter (Big Stopper) werd hier gebruikt om een erg lange sluitertijd te creëren en zo de zachte beweging in de wolken te visualiseren. Manuele belichting in de bulb-stand was noodzakelijk om een sluitertijd van 90 sec te halen.

Canon EOS 5D Mark II, 17mm, F13, 1/50 sec, ISO-100

Figuur 21: Een polarisatiefilter zorgt voor extra contrast in de blauwe lucht waardoor de cumuluswolken beter uitkomen.

Nabeschuwing

Filters bevorderen een foto niet alleen, maar zijn bij landschapsfotografie ook vaak onontbeerlijk. Toch blijft het welslagen van een beeld afhankelijk van de competenties van de fotograaf: filters zijn enkel zinvol als de foto eerst correct belicht werd aan de hand van een juiste interpretatie van het histogram.

Ik hoop dat dit artikel erin geslaagd is de vooroordelen over filters te weerleggen en zo een aanzet vormt om zelf met filters aan de slag te gaan. Experimenteer gerust met alle mogelijkheden die filters bieden, maar onthoud dat een sterk beeld niet met extra hulpmiddelen gemaakt wordt, maar met liefde voor de natuur, een goede voorbereiding en inzicht in fotografische technieken.

Tips:

- Bij het werken in de "A(v)" (aperture of diafragma voorkeuze) stand is het, in tegenstelling tot in de "M" (manuele) stand, niet nodig om telkens de belichting te corrigeren wanneer een filter voor de lens geplaatst wordt. De camera voert iedere keer een nieuwe lichtmeting uit en past vervolgens automatisch de sluitertijd aan.
- Wanneer er te veel wind is voor een perfecte reflectie, kan een grijsfilter soms helpen: door de langere sluitertijd "vervlakken" de rimpels in het water en wordt de reflectie vaak beter zichtbaar.
- Let wel op voor over-filtratie bij het fotograferen van reflectie: wanneer er meer dan 2 stops gefilterd wordt, wordt de reflectie te licht en oogt het resultaat erg onnatuurlijk.
- Een polarisatiefilter houdt ongeveer 2 stops licht tegen en kan dus gecombineerd worden met een grijsfilter indien een nog langere sluitertijd gewenst is.